

- Kıray, Mübeccel, "Küçük Kasaba Kadınları", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, S-341-356.
- Özbay, Ferhunde, "Türkiye'de Kırsal-Kentsel Kesimde Eğitimin Kadın Üzerine Etkisi", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, S-171-197.
- Özbay, Ferhunde, "Türkiye'de Kadın ve Çocuk Emeği, **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.41-54.
- Özbay, Ferhunde, "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.117-144.
- Saktanber, Ayşe, "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.195-215.
- Sirman, Nükhet, "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.231-255.
- Tekeli, Şirin, **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.
- Tekeli, Şirin, "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar" **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.7-37.
- Tekeli Şirin, "Tek Parti Döneminde Kadın Hareketi de Bastırıldı", **Sol Kemalizme Bakıyor**, Röportaj: Levent Cinemre-Ruşen Çakır, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, S.93-107.
- Toprak, Binnaz, "Türk Kadını ve Din", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982.

**ALİ HAYDAR (YULUĞ) BEY'İN BOLU MUTASARRIFLIĞI
SIRASINDA KARŞILAŞTIĞI MESELELER
(23 Ocak 1919 - 30 Mayıs 1920)**

Yrd.Doç.Dr. Günay ÇAĞLAR*

"İDÂRECİLER,

Bana içten sevgilerini haykırırlar; yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiçbirini esirgemeyen kültür, idare, intizam ve devlet anlamlarını en son ilmî telâkkilere göre tebellür ettirmeye çalışmış ve çalışan yüksek değerde arkadaşlarımdır."

Mustafa Kemâl ATATÜRK

Millet olarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımız durumlarda, varlığımızı devam ettirmek için yapılan mücadelelerin başarılmasında bütün Türk tarihinde olduğu gibi, Millî Mücadele döneminde de idarecilerimizin rolleri büyük olmuştur. Onların yaşadıklarının günümüze aktarılması hem idarecilerimize ışık tutması bakımından ve hem de milletimizin geleceği bakımından gereklidir. İdarecilerimiz çok zor şartlar altında, inanılmazı gerçekleştirmede insanımıza meşale olmuşlardır. Bu değerli idare adamlarımızdan biri de Ali Haydar Bey'dir¹.

Ali Haydar Bey, 1879'da İzmir'de doğmuştur. Gümrük memuru Mustafa Naili Bey ve Ayşe Hanım'ın oğludur.

1920'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra, memleketin çeşitli yerlerinde kaymakamlık yapmıştır.

Daha sonra, 1912 seçimlerinde Menteşe-Muşla Meb'usu olarak Meclis-i Meb'usan'a katılmıştır. Birkaç ay sonra meclisin kapanması üzerine, Çorlu Kaymakamlığı'nda çalışmaya başlamıştır.

Bunu müteakip çeşitli yerlerde devlet hizmetinde bulunan Ali Haydar Bey, Çatalça Mutasarrıfı iken Millî Mücadele'nin en sıkıntılı günlerinde

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Ali Haydar YULUĞ, bkz; Hayri Orhun Celâl Kasaroğlu-Mehmet Belek-Kâzım Atakul, Meşhur Valiler 50 ünlü Vali, İçişleri Bakanlığı, Merkez Valileri Bürosu yayınlarından sayı: 1, s.455-464.

Abdülkadir Bey'in² yerine Bolu Mutasarrıflığı'na tayin edilmiştir³. 23 Ocak 1919'da⁴ Bolu'da göreve başlayan Ali Haydar Bey İstiklâl Harbinin bu buhranlı günlerinde Bolu Mutasarrıflığı'nda çok faydalı hizmetlerde bulunmuştur.

Ali Haydar Bey, Bolu Mutasarrıflığı'na başladığında, Türk milleti varlık-yokluk mücadelesinin başlarındaydı.

Memleketin her tarafında yaşanan sıkıntılardan başka, Bolu Mutasarrıflığı'nın coğrafi ve stratejik yapısı dolayısıyla, birtakım artı problemleri de bulunmaktaydı. İstanbul ile Ankara'yı bağlayan yol üzerinde, Kuvây-ı Milliye düşmanlarının iştahını kabartan bir konuma sahipti.

Ali Haydar Bey, Dr.Fuat (UMAY) Bey'e Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti Bolu şubesinin açılması ve kazalarda teşkilatlanması için gerekli izni vererek, Kuvây-ı Milliye'ye büyük bir hizmette bulunmuştur.

Livâ'da, asayiş oldukça bozuktur. Mutasarrıf asayiş meselelerini ilgili makamlara arz ederek, bir an evvel asayiş sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim, Dâhiliye Nezâreti'nin Bolu Mutasarrıflığı'na gönderdiği 18 Teşrin-i evvel 335 günlü cevabî şifreli telgraftan Livâ'daki aşayışsızlığın boyutlarını anlamak mümkündür. Söz konusu şifreli telgrafın sureti aşağıda verilmiştir:⁵

"C.14 Teşrin-i evvel 335 Livâ jandarmasının hâl-i faaliyete vazı hakkında umûm jandarma kumandanlığı'na vesayası lazıme icra kılındı. Ancak, siyâk-ı işârinıza nazaran livânın hemen her tarafına birtakım vukuat-ı şekavetkaranenin tahaddüs ve tevali etmekte bulunduğu anlaşıldığından mümkün olan her türlü tedabire tevessül ve memurin-i müteallikesi dahi ifâsı ve vazifeye davet edilerek mahall-i sükûn ve huzur o gibi efâl şekavetkaranenin menî tekrarı esbabının temini tavsiye olunur.

Nazır Namına
18 Teşrin-i evvel

335"

Ali Haydar Bey, Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği 20 Teşrin-i Sâni 1335 günlü bir telgrafta da; "Yalnız Bolu Livâsı'nın değil, ekseriya vakâyi-i

² BOA, DH. ŞFR, 94-245. Bkz. Ek.I.

³ BOA, DÜİT, Dosya 28, Gömlek 2-80. Bkz. Ek IIa, IIb.

⁴ Bolu Livâsı Sâlnâmesi 1922, s.318.

⁵ BOA, DH ŞFR, 104-53. Bkz. Ek III.

mühimme-i cinâyeye istizât edenlerin de makarrı olan Düzce kazası fevkalade ehemmiyeti haiz bulunduğu cihetle, jandarmasının hüsn-i intihabı hakkında sekiz aydan beri masraf evvelâ müsâ'aya rağmen, birtakım esirrâ ve eşkiyânın mesleğe alınması yüzünden bugünlerde asâyışinin kâmil muhtell olduğu görülmüştür..."⁶ diyerek, devamla, Düzce'de meydana gelen bir takım şekâveti bildirip, bu durumu düzeltebilmek için, yapılması gereken işler hakkında fikirlerini belirtmektedir.

Düzce bölgesindeki asayışsızlık dolayısıyla, idâre-i örfiye ilânı lüzumu doğmuştur. Ali Haydar Bey Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği telgrafta bu durumu şu şekilde belirtmektedir⁷.

"Harbiye Nezâreti Celilesine,

Düzce kazası asâyışinin temin-i istikrarı şekavete men' ü izâlesi zımmında Zonguldak'daki nizamiye taburunu Düzce'ye izâmla emr verildiği umûm jandarma kumandanlığının iş'ârından anlaşılan müteşekkil müfrezeyle ilâveten en yakın bir mahalliden onbeş nizâmiye süvarinin daha izâmiyle idâre-i örfiyyenin ilânı hususuna müsâ'ade buyurulması müsterhamdır.

Bolu Mutasarrıfı
Ali Haydar"
22 teşrin-i sâni 335 Sali

Ali Haydar Bey'in idâre-i örfiye ilânı hakkındaki arzı, Harbiye Nezâretince uygun görülmüş ve ilgili yerlerle gerekli yazışmalar yapılmıştır. Meclis-i Vükela 24 Teşrin-i Sâni 1335 günü Livâ'da idâre-i Örfiyye'nin ilânına karar vermiştir⁸. Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif'in Harbiye Nezâretine gönderdiği telgrafta da bu konuda şöyle denilmektedir⁹.

"Harbiye Nezâreti Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Düzce'de berây-ı müddetle ilânına lüzûm gördüğünüz 20 Teşrin-i sâni 335 tarihiyle tezkire Nezaret-i Celilelerine de tebliğ buyurulmuş olan idâre-i örfiyye hakkında tanzim edilmiş olan idâre-i sünne layihâsı tasdik-i aliye ...

⁶ ATASE Arşivi, Klasör, 9/701, Dosya 1, Fihrist, 6.

⁷ ATASE Arşivi, Klasör, 9/701, Dosya 1, Fihrist 14.

⁸ BOA, Meclis-i Vükela Mazbatası, 217. Bkz. Ek IV.

⁹ ATASE Arşivi, Klasör, 9/701, Dosya 1, Fihrist, 15/1.

ettirmek üzere makam-ı sami-i sadrazam-ı aliye takdim kılmış ve Düzce Jandarma Bölük Kumandanı eliyle... jandarma kumandanının tebdiliyle yerlerine evsâfı matlub diğerlerinin tayini hakkında umûm jandarma kumandanlığına tebligat icrâ edilmiş olmağla nezâret-i celilelerince de kuvve-i askeriye ve divan-ı harb teşkiline aid muamelenin acilen ifa ve neticesinden malumat itası babında emr ü ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Dâhiliye Nazırı
Mehmet Şerif "

Divân-ı harb teşkilinde gecikilmeyip, heyetin yola çıkış günü, Dâhiliye Nezâretince Bolu Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. 2 Kanun-ı evvel 1335 günlü bu şifreli telgrafta şöyle denilmektedir¹⁰:

"Karadeniz Ereğlisi'nde Bolu Mutasarrıflığına

C.2 Kanun-ı evvel 35. Divân-ı Harb Heyeti iki gün evvel hareket etmiştir. İleride icab eder ise idare-i örfiyye müddeti temdîd olunur.

Nazır
Mehmed Şerif
2 Kanun-ı evvel

35"

Düzce'ye sevk edilecek olan askerî kuvvetlerin oluşturulmasında da acele edilmiş ve bu konuyla ilgili olarak da, 1 Kanun-ı evvel 1335 'de Dahiliye vekaletince şifreli bir telgrafta Bolu Mutasarrıflığı'na bilgi verilmiştir. Bu telgrafın sureti aşağıda verilmiştir:¹¹

"Bolu Mutasarrıflığı'na,

Zeyl 26 teşrin-i sâni 335 Elli dört nefer kuvvetinde bir süvari ve yüz nefer kuvvetinde bir piyade müfrezesinin Düzce'ye gitmek üzere İzmit'e sevk olunduğu Harbiye Nezâreti'nden cevaben bildirilmiştir.

1 Kanun-ı evvel 335

Nazır Namına Müsteşar"

İdâre-i Örfiyye'nin ilânı, Bolu Gazetesi'nin 4 Kanun-ı evvel 1335 günlü nüshasında şu şekilde verilmektedir¹².

¹⁰ BOA, DH. ŞFR, 105-24. Bkz. Ek. V.

¹¹ BOA, DH. ŞFR, 105-2. Bkz. Ek VI.

¹² Bolu, 4 Kanun-ı evvel 1335 = 11 Rebiülevvel 1338, s.1.

"24 Teşrin-i sâni sene üçyüz otuzbeş tarihinde livâda idâre-i örfiyyenin ilânına meclis-i hass-ı vükelâ kararıyla idâre-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahî serref-südûr buyrulduğu ilân olunur.

Devletin dâhili ve hârici emniyetini ihlal edecek bil-cümle cenaha ve cinâyâtın asıl failleriyle zi-medhal olanlar ne sıfat ve haysiyetde bulunursa bulunsun divan-ı harb-i örfiyye sevk edilir.

Lüzûm görülen eşhâsın leylan ve neharen ikâmetgâhları taharri edilecektir. Maznun olanlar her nerede olursa olsun taht-ı muhakemeye alınacaktır.

Mezun olmayanların silah taşımamaları ve geceleri saika-ı sekr ile sokaklarda bağırılmaması ve huzur ve sükûnu ihlal edecek en küçük bir hareketten ictinab etmeleri idâre-i örfiyye kararnamesi ahkâmından bulunduğu ilân olunur."

Livâ'daki asayişsizliğin kısa sürede düzeltilemeyeceği anlaşıldığından, Meclis-i Vükelâ İdâre-i Örfiyyeyi dört ay daha uzatmaya karar vermiştir. Bu durum 1 Kanun-ı Sâni 1336 günlü bir telgrafta Bolu Mutasarrıflığına bildirilmiştir¹³.

"Bolu Mutasarrıflığı'na

C.29 Kanun-ı evvel 335. İdare-i Örfiyye müddetinin dört ay daha temdîdine meclis-i vükelâ kararıyla bilistizân idare-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penahî şerefsadır olduğu ve Harbiye ve Adliye Nezâretlerine tebligât icrâ kılındığı ba emr-i sami tebliğ olunur.

Nazır Namına

1 Kânun-ı Sâni 336"

Ali Haydar Bey, İdâre-i Örfiyye'nin ilânı üzerine, eşkiya takiplerini sıkılaştırmış, asayişî temine çalışmıştır. Bu hususta oldukça mesafe katedilmiştir. Nitekim, Harbiye Nezâretine gönderilen 1.2.1336 günlü aşağıdaki telgraf metni bizi bu konuda biraz da olsa aydınlatılmaktadır¹⁴:

"Harbiye Nezâreti Celilesine

Düzce ve havalisinden idâre-i örfiyye ilân olduğu 1/Kanun-ı evvel / 35 tarihlerinden 4/ Kanun-ı sani / 36 tarihine kadar ibdâsı şekavetlerinden dolayı derdest ve tevkif olunan eşhasın miktarı bervechi âti maruzdur.

¹³ BOA, DH. ŞFR. 106-25. Bkz. Ek. VII.

¹⁴ ATASE Arşivi, Klasör, 9/701, Dosya 1, Fihrist, 39.

Düzce kazasından	169
Bolu kazasından	70
Ereğli kazasından	19
Zonguldak kazasından	13
Hendek kazasından	4
Bartın kazasından	19
Çaycuma kazasından	5
Gerede kazasından	20
	319

Erkân-ı Harbiye-i

Umûmiye Dairesi

1 / 2 / 36"

İstanbul Hükümeti Düzce bölgesinin asayişine çok önem vermektedir. Bu bakımdan devamlı olarak yazışmalar yapılmaktadır. Bunlardan birinde XXV.Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Said'in Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği 29.1.1336 günlü telgrafta; Düzce havalisinde 20.1.1136 dan 30.1.36 tarihine kadar canib-i muhtelifeshabından oniki şahıs derdest ve tevkif eylediği berây-ı malumat maruzdur"¹⁵ demektedir.

Ali Haydar Bey bu şekildeLivâ'da asayiş-i sağlamaya ve idarî faaliyetleri yürütmeye çalışırken, BMM'nin Ankara'da toplanacağına yakın günlerde, Kuzey-batı Anadolu'da İzmit'in doğusunda, Kuvây-i Milliye aleyhinde, Padişah, Damad Ferid Paşa ve İtilâf Devletleri'nin teşvikiyle birtakım ayaklanmalar meydana geldi¹⁶. Bunlardan ilki Adapazarı'nda, ikincisi ise Hendek'te ortaya çıktı. Bunları 13 Nisan 1920'de Düzce ayaklanması takip edecektir¹⁷. "İstanbul'dan suret-i mahsusada, çok para ile memuren gönderilmiş olan birtakım kimseler"¹⁸ Düzce ayaklanmasında birinci derecede rol oynayacaklardır.

¹⁵ ATASE Arşivi, Klasör, 9/701, Dosya 1, Fihrist, 38.

¹⁶ Türk İstiklâl Harbi VI.Cilt, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921), Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Resmi yayınları, Ankara 1974, s.87.

¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Belge 3557.

¹⁸ TBMM GCZ I, s.2-3.

Adapazarı hadiseleri dolayısıyla Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemâl Paşa ile bir hayli tel görüşmesi yapan Ali Haydar Bey, 9 Nisan 1920 günü de şifre ile Ankara'ya Adapazarı-Hendek arasındaki Çatal köprü'nün ve Mudurnu Suyu üzerindeki köprü'nün Kuvây-i Milliye'ye aleyhtar gruplarca tahrip edildiğini haber vermişti¹⁹.

Bunu müteakip 15 Nisan Perşembe günü Düzce Kaymakamı İsmail Hakkı Bey, Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey'i telgrafla aradı. Bu görüşmeye ait haber Ankara'da öğrenilmişti ve Mustafa Kemal, BMM'nin gizli oturumunda,²⁰ İngiliz İbrahim, İngilizlerle beraber İzmit'den şarka doğru birtakım ifsâdât kanalları açtı ve ayın onbeşinde Düzce Kaymakamı isteyerek veya istemiyerek buna dair kat'i malûmat elde edemedik - Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'le telgraf basında görüştü. Bu muhaberenin bir suret-i bize aynen verilmiştir. Ne Düzce Kaymakamı ne de Mutasarrıf bize bu muhabereyi vermiş değildir. Doğrudan doğruya bir zat tarafından verilmiştir. Bu muhaberede Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey, Düzce Kaymakamına diyor ki:

-Orada (Düzce) cereyan eden hal nedir? Bir fenalık olduğu anlaşılıyor. Bu hal bütün şarka ve Anadolu'ya sirâyet eder mi?

Kaymakam (İsmail Hakkı Bey) da;

Şayân-ı endişe, fevkâlâde hiçbir hal yoktur. Bir sui tefehhüm neticesi halk ile asker arasında bazı şeyler olmuş ise de ehemmiyetsizdir. Yalnız bir zabıt kazara vuruldu; etraftan ve halktan. Müsterih bir haldeyiz. Memurin ifây-ı vazife etmekteyiz.

Mutasarrıf;

-Oraya geleceğim. Beni İstikbal ediniz." şeklinde olayı anlatmıştı.

Ali Haydar Bey, bu telgraf görüşmesinden sonra, Düzce hakkında yeteri kadar malumat alabilmek için, bizzat hadise mahaline gitmek istedi. Bu esnada Düzce Ayaklanması Bolu Dağlarının eteklerine kadar yayılmış, Düzce-Bolu şosesi üzerindeki Darıyeri Hasan Bey köyünü de içine almıştı. Hatta, buraya kadar sayısı 2000'e varan âsi kalabalığı Bolu Dağı'na tırmanmaya başlamıştı bile²¹.

Ali Haydar Bey, bu sırada Düzcelilerce muteber sayılan bazı Boluluları

¹⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv, III-3, Dosya 14, Fihrist 24-2, Belge 3753.

²⁰ TBMM GCZ I, s.3.

²¹ Selim Sarıbay, İstiklâl Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce, Sunan: A.Utkun Boyacıgiller, Aydın 1943, s.31.

beraberine alarak, Elmalık üzerinden Bakacak mevkiine geldi. Ali Haydar Bey, Düzce âsileriyle görüşüp, durumun gerçek mahiyetini anlamak istiyordu. Bakacak'ta Düzcelilerle karşı karşıya geldi. Asiler, Ankara'ya gittiklerini Meclis'i toplanmadan dağıtacaklarını söylediler. Ali Haydar Bey'in maiyyetindekiler, karşı tarafa geçerek Ali Haydar Bey'i yalnız bıraktılar²². Onun bu anda çok akıllıca davranması gerekiyordu. Âsilere, "yarın behemehâl gelirim. Benim Bolu'ya avdetim sizin menâfinize daha muvafıktır" diyerek, Bolu'ya bir tehlikeye maruz kalmadan dönebilmişti²³.

Ali Haydar Bey, Bolu'ya döner dönmez şifreli olarak, Ankara'da BMM Başkanı Mustafa Kemâl Paşa'yı aradı ve şu bilgiyi verdi²⁴;

"Düzce'de usât vardır. Adetleri çoktur. Hattâ ben kendileri ile görüştüğüm zaman etrafım derhal sarılmıştı. Bunların tedibi behemehâl lâzımdır. Ben kendilerini igfâl ederek buraya geldim".

Mustafa Kemal Paşa, Düzce hadisesinin yakından takip edildiğini belirterek, Ali Haydar Bey'e "Bolu'da mevcut olan jandarma kuvvetinden ve bu kuvvet-i takviye edecek olan diğer kuvvetlerden istifade ediniz - çünkü orada ahz-ı asker reisinin emri altında ufak bir kuvvet bulunuyordu- bununla jandarma kuvvetini takviye ediniz ve Bolu'nun garbındaki boğazı tutunuz, usatın, şarka hareketini menediniz"²⁵ demişti.

Bu jandarma kuvvetlerinin Bolu-Düzce yolunda stratejik önemi olan Bolu Dağı geçitlerini elden geldiği kadar savunması ve Kafkas Alayının gelişine kadar burayı tutması bildirilmişti. Ancak 17 Nisan günü, Ali Haydar Bey'in arkasından Düzce Heyeti Bolu'ya gelince, onlarla beraber Düzce'ye gidilmesi durumunda, jandarma kuvvetine ihtiyaç duyulmuştu. Mutasarrıf bu durum karşısında Ankara'ya başvurarak, ne yapması gerektiğini öğrenmek istemişti.

Mustafa Kemâl Paşa, Ali Haydar Bey Bolu'dan ayrıldığı takdirde, Jandarma Kumandanı'nın kati suretle Bolu'da kalmasını ve Ali Haydar Bey'e vekâlet etmesini emretmişti²⁶.

22 Rahmi Apak, İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu. İstanbul 1942, s.119; Rükü Özkök, Millî Mücadele Başlarken Düzce-Bolu İsyânları, 1971, s.282.

23 TBMM GCZ I, s.5.

24 TBMM GCZ I, s.5.

25 TBMM GCZ I, s.3.

26 TBMM GCZ I, s.3.

Düzce'den gelen heyet, Bolu Hilafet ileri gelenleriyle gizlice görüşerek, Bolu'yu bir iki gün içinde ayaklandırma planları yaptılar. 18 Nisan'da asiler Bolu boğazını tutmuş olan jandarmaları dağıtarak Bolu'ya girdiler. İlk iş olarak Mutasarrıf'ın ve kendilerine muhalif olanların tasfiyesini düşünen Hacı Kâmil ve Abdülvahhab başkanlığındaki bu heyet, 18 Nisan'da Ali Haydar Bey ile bir görüşme yapmıştı²⁷. Evi gözaltına alınan Mutasarrıf bu görüşmeden az sonra, Düzce'ye gitmek zorunda kalmıştır. Hayatından da endişe eden Ali Haydar Bey, 18 Nisan 1920 Pazar günü, Bolu civarında itibarı olan Hoca Ahmed Süreyya Efendi'yi²⁸ beraberine alarak, Bolu'dan ayrıldı. Yolda âsilerin hücumuna uğrayan Ali Haydar Bey, mutlak bir ölümden bu Hoca sayesinde kurtulabilmiştir²⁹. Ve perişan bir vaziyette Düzce'ye getirilerek Sefer Beyin evinde göz altına alınmıştır³⁰.

Bolu Jandarma Kuvveti, sayıca azlığı ve şartların gittikçe ağırlaşması yüzünden. Bolu Dağı geçitlerini tutamamış, böylece Bolu içinde, hadiselerin akışına, hatta Mutasarrıfın kandırılarak Düzce'de gözaltına alınmasına seyirci kalmıştır.

Ali Haydar Beyin böylece âsiler tarafından gözaltına alınması ve makamına geri dönememesi, Bolu'yu idarecisiz bırakmıştı. İşte bu yüzden ki bölgeye gönderilecek Heyet-i Nasîha'nın hazırlanması için çalışmalara geçilmiştir³¹.

Mustafa Kemâl Paşa Düzce'de başlayan ve Bolu'yu da içine alan ayaklanma dalgasını Bolu-Mudurnu hattında durdurmak ve yok etmek için bazı askerî tedbirler aldırdı. Geyve'deki XXIV.Fırka ile Bolu'nun kuzeydoğusundaki 32.Kafkas Piyade Alayı'nın, Devrek üzerinden harekete geçmesi emredildi. O sırada Afyon civarında bulunan Karakeçili Millî Müfrezesi Kumandanı Kaymakam Arif Bey'e de Bolu'ya yürüme emri verilmişti³².

Ankara'nın doğrudan doğruya Zonguldak ve Devrek ile telgraf bağlantısı olmadığından, Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar, 32.Kafkas Alayı

27 Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.119.

28 Muhsin Karamanoğlu, Fıkra ve Geçmişten Hatıralar Merhum Hoca Süreyya Efendi, Çele-Bolu, sayı: 20, s.14-19.

29 Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.119.

30 Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul 1978. s.302; TBMM GCZ I, s.4; İstiklâl Harbi Hülasası, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi.

31 TBMM GCZ I, s.4.

32 TBMM GCZ I, s.7-8; Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.119-120.

Kumandanı Üsküdarlı İsmail Hakkı Bey ile irtibatı Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey vasıtasıyla sağlamışlardı³³. Kendisine Bolu yolu ile iletilen Ankara emrine göre, Bolu'daki zayıf jandarma kuvvetleri desteklenecek ve Bolu'da Kuvây-ı Milliye'nin durumu güçlendirilecekti³⁴. Bir iki gün gecikme ile Devrek'ten ayrılan kuvvetler, Bolu'ya iki gün uzaklıkta iken, Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey'e iki konakçı subay yollamış ve şehirde erlerinin hazır edilmesi ricasında bulunmuştu. Ali Haydar Bey ise, o esnada zor durumdadır. Zira daha önce bahsedildiği gibi Düzce'den gelen İhtilâl Hey'eti azaları ile görüşmelerde bulunmaktadır³⁵.

Kafkas Alayı'nın da iki gün içinde Bolu'ya geleceği haberi onu endişelemektedir. Ali Haydar Bey, bu subaylarla Alay Kumandanı'na ve bir telgrafla Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya şu haberi iletmişti, "...usat çöktür. Bu kuvvet yalnız başına belki bir felâkete duçar olur. Onun için tevakkuf emri verdim"³⁶. Ankara Alayın yolundan alıkonulmasına pek mana verememiş, fakat Mustafa Kemâl Paşa, Ali Haydar Bey'in iyi niyetine yormuş ve hemen haber yollayarak Alay'ın Bolu'ya girmesinde ısrar etmiştir. Fakat, bu sırada Mutasarrıf'ın emrini alan Alay Kumandanı'nın kuvvetleri, beklenilenden birgün önce Bolu Ovasına girmiş, İsmail Hakkı Bey, Bolu'ya 6 km. mesafede Karaağaç köyünde askeri istirahate geçirmişti³⁷.

Mustafa Kemal Paşa, BMM'indeki gizli oturumda durumu, "atıl bir hale irca edilmişler"³⁸ şeklinde açıklamıştır.

Asker, bu köyde istirahat ederken, Bolu'dan bir heyet gelmişti. Bunlar, içlerinde Bolu'da sözleri geçen Boyacıoğlu Hacı Hamdi ve eski milletvekili Abdülvahhab Beyler'in de bulunduğu birkaç kişi idi. Abdülvahhab ve Hamdi Beyler, kumandanın kararsızlığından faydalanarak, lehlerinde kazanma fırsatını bulup, "Halkın yaptığı harekete karşı alayın müdahale etmiyerek, tarafsız kalmasını"³⁹ sağlamışlardı. Rüknu Özkök, Kumandan'ın bu tutumunu tenkit etmekte ve Bolulular'a karışmamak suretiyle, isyan hareketine izin vermek ve şehri müdafaasız bırakmakla suçlamaktadır⁴⁰.

³³ Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s. 120.

³⁴ TBMM GCZ I, s.3.

³⁵ Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.119.

³⁶ TBMM GCZ I, s.3.

³⁷ Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.120.

³⁸ TBMM GCZ I, s.4.

³⁹ Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s. 120.

⁴⁰ Rüknu Özkök, Milli Mücadele Başlarken, Düzce-Bolu İsyânları, s.284-285.

18 Nisan 1920 günü Mustafa Kemâl Paşa tarafından, XXIV. Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmud Bey'e; "Düzce ayaklanmasını bastırmak üzere, emrindeki kuvvetlerle vakit kaybetmeden Düzce'ye hareket etmesi" emri verilmişti⁴¹. 19 Nisan 1920 günü Geyve'den hareket eden Mahmud Bey⁴² Adapazarı-Hendek yoluyla Düzce'ye ulaşmak istemiş, 22 Nisan günü XXIV.Fırka Hendek'ten Düzce'ye doğru yola çıktıktan bir müddet sonra⁴³, Sarıbayırlarda tuzağa düşürülmüşlerdi.

Bir iki saat içerisinde, XXIV.Fırka umulmadık bir anda dağılmış subaylar ele geçirilmiş, erlerin silâhları alınarak tesirsiz hale getirilmişlerdi⁴⁴.

Ayaklanma sahalarında hızla yayılan bu haber, Kuvây-ı Milliyecileri büyük üzüntülere düşürmüştü⁴⁵.

Bu arada BMM Hükümeti Kafkas Alayı'nın Bolu'da adeta kısaç içine alınmasından dolayı yeni bir tedbire gerek duymuş ve Afyon'un Karakeçili yörüklerinden ibaret bir kuvveti, Arif bey komutasında yola çıkarmıştı⁴⁶. Karacasu'ya gelen Arif Bey karargahını burada kurarak, Binbaşı İhsan Bey'i Bolu'ya mutasarrıf vekili olarak gönderdi. İhsan Bey, Bolu'da Arif Bey adına, "Hıyânet-i Vataniyye Kanunu"nu ilân etti⁴⁷.

Bu arada civar bölgelerdeki asiler birleşerek, Bolu'yu kuşatmışlar ve Karacasu'daki Arif Bey ile bağlantıyı kesmişlerdi. Bolu'da feci sahneler meydana gelirken, Arif Bey 6 Mayıs günü Kızılcahamam'a çekildi. Ancak, 11/12 Mayıs gecesi cadırında uyurken, öldürüldü.⁴⁸ Karakeçili müfrezesinin bir kısmı Ankara tarafından terhis edildi ve bazıları da başka yerlere gönderildi⁴⁹.

⁴¹ HTBD, Sayı: 74, Belge: 1597 (Mart 1976); Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, s.360.

⁴² Türk İstiklâl Harbi VI. Cilt, s.94.

⁴³ Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s.360.

⁴⁴ HTBD, Sayı: 74, Belge: 1600 (Mart 1976); Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, s.14; Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, s.361-62; Mehmet Arif, Millî Mücadele Hatıratı 1335 (1919) 1339 (1923), s.20.

⁴⁵ Sarıbay, İstiklâl Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce, s.45-46.

⁴⁶ HTBD, Sayı: 72, Belge: 1558, (Mart 1975).

⁴⁷ Enver Konukçu, Bolu Bölgesine ait Millî Mücadele Kronolojisi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi I, Sayı: 1 (Temmuz 1978), s.27.

⁴⁸ Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.133; Türk İstiklâl Harbi VI.Cilt, s.105.

⁴⁹ TBMM GCZ I, s.31.

Ayaklanma dalgasının büyüklüğü karşısında, evvelce alınmış tedbirlere ilave ile daha büyük çapta bir tenkil hareketine girilmiştir. Bu esnada bölgeye daha önce gönderilmiş bulunan Binbaşı Hüsvrev Bey başkanlığındaki Heyet-i Nasihanın çalışmaları sonucunda, Refet Paşa ile asi liderlerinden Sefer Bey arasında 23 Mayıs 1920'de Bulanık'ta bir sözleşme yapılmıştır⁵⁰. Ancak, yine de Çerkez Edhem'in 26 Mayıs'ta Düzce'ye girişi ile Kuvây-ı Milliye taraftarları rahat bir nefes almışlardır. Hürriyet ve İtilâf Partisi binasında gözaltında tutulanlar serbest bırakılmışlardır⁵¹. Sefer Beyin evinde uzun bir süre gözaltında tutulan, Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey de hürriyetine kavuşanlar arasındaydı. Ancak, 26 Mayıs - 5 Temmuz tarihlerinde Mutasarrıf Vekili Binbaşı Nazım Bey olduğu için, eski vazifesine dönemedi.

30 Nisan 1920'de İstanbul Hükümeti mutasarrıflığı'na son vermişti.

Ali Haydar Beyin 24 Temmuz 1920'de Dahiliye Vekâleti Umum-ı Mahalliye Müdürlüğü'ne tayini yapılmış ve birinci sınıf mülkiye müfettişi olmuştur. 3 Ağustos 1921'de Sivas Valiliğine tayin edilmiş ve buradan 12 Mart 1923'de İstanbul Valiliği'ne nakledilmiştir. Son halife Abdülmecid Efendi'yi yurt dışına çıkarma emri kendisine verilmiştir. İstanbul Valisi iken 15 Nisan 1923 den 8 Haziran 1924 tarihine kadar, şehremaneti vekâletini de ifa etmiştir. İstanbul'da son derece faydalı hizmetlerde bulunan Ali Haydar Bey, 5 Haziran 1924'de Ankara Şehremanetine tayin edilmiştir⁵².

Ankara'da da unutulması mümkün olmayan, hizmetler yapan Ali Haydar Bey 27 Kasım 1926'da sağlık sebepleriyle, Ankara şehremanetinden istifa etmiş ve o yıl yapılan seçimlerde İstanbul mebusluğuna getirilmiştir. Bir dönem süren mebusluğu sonunda İstanbul'a yerleşip, resmi hayattan uzaklaşmıştır⁵³.

Ali Haydar Bey, bir ara Serbest Fırka'ya girmiş, fakat kapatılması sebebiyle yine köşesine çekilmiştir. Bundan sonra ticaretle uğraşmıştır.

Soyadı olarak YULUĞ'u almıştır. 1937'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Osman Nuri Elgin'in belirttiğine göre, "İktisat", "Amerika Sanayii Tarihi ve Amerika Beldelerinin İnkişafı" adlı iki eseri bulunmaktadır⁵⁴.

49 TBMM GCZ I, s.31.

50 Sarıbay, s.91-92; TBMM ZC II, s.24-25.

51 TBMM ZC II, s.31.

52 Orhun-Kasaroğlu-Belçek-Atakul, Meşhur Valiler, s.456.

53 a.g.y.

54 Osman Nuri Elgin, İstanbul Şehremanleri, 1927, s.100.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, including a large signature and various notes. The text is written in black ink on aged paper. There are some faint markings and a large scribble at the bottom right.

خانیظاری

خانیظاری

عدد ۳۲۰۰ مورخه

خانیظاری

۶۸
بوده

شماره

بند ۱۱ از ماده ۱۱۱ در ذمه قرضه بر سرای و بوزن قرضه بریاره قرضه سنگ
دو جرم است که از آن به برین سو اولی قرضه سنگ جرم و قرضه سنگ جرم است

مافزانه
میتا

کاربر

له

با

Ek.VI.

5145
301

Ek.II

عدد ۳۲۰۰ مورخه

خانیظاری

مأمورین رسوب احوال مدبری
عدد
۳۲۰۰ مورخه

ماده ۱۱ از ماده ۱۱۱ در ذمه قرضه بر سرای و بوزن قرضه بریاره قرضه سنگ
دو جرم است که از آن به برین سو اولی قرضه سنگ جرم و قرضه سنگ جرم است

رغبت
مغنی

۳۲۰۰ مورخه

Ek.II a.

49 TBMM GCE 1, 11
50 Sanay 1, 91-92, TBMM ZC II, s. 24-25
51 TBMM GCE 1, 11
52 Orhan Karagöçer, "Osman Nuri Eğilim'in Hayatı ve Sanayi", Ankara, 1997, s. 100
53 442
54 Osman Nuri Eğilim, İstanbul Şekensavleri, 1927, s. 100.

الخطاطی

نومرد

۷۸۸

محمد علی

کتابخانه ازادیه بن علی اولیاد بودی مقول عبدالقادر بخت ربه قیاد مقول صید - و قیاد مقول
زه هصار صاحب مقول دگر بقدر المقدمه اول مقول مسترد وزه هصار مقولت مکمله قیاد
مقول سحر محمود و قیاد مقول اصحاب بخت ربه سید فراموش مقول سید و یوزخا مقول امجد
بخت ربه وه مکمله سابقه مقول سید سوره و بینه مقولت زین اسماجول دیوان کلب اولاد
مادی تاریخ بخت و قیاد مقولت مقصد...

تجدید ازادیه بن علی اولیاد ازادیه بن علی اولیاد .
اصول ۱۲۲۷ / ۱۲۲۸

محمد علی
محمد علی

الخطاطی

نومرد

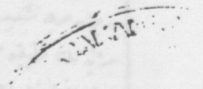
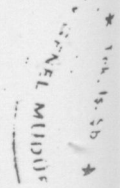
نومرد

بخت مقولت

۱۲۹۲ هـ / ۱۲۹۳ م . اداره عریضه مقولت درق آید و هاتمه بنیه مجلس علمای
بالاسیانه ازادیه بن علی اولیاد مقولت مقصد مقولت مقصد مقولت مقصد
نصرتیه بیجان اجرائدین با امرای بیخ اولاد - ناظره

۱۲۴۱۲

۱۰۶

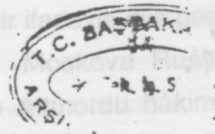

تاریخ و روز	تاریخ و روز	مجلس و کلام	تاریخ و روز
۲۴۵	۲۴	مذاکره ایستة مخصوص ضبط نامه	۵۵۱
۲۴	۲۴		۲۴

خاور نالی

دوره جدیدی در مذاکرات سفارتخانه های تهران و تبریز در نظیر مذاکرات ایران که تقریباً در وقت محرم و در کسب و خاتمه آن جنبه اولیای امده مقصد بعضی تغییر و تبدیلیا جاری بودی که در وقت مقرر شده در صورتیکه بعضی تغییرات در راه و در اولیای امده در وقت مقرر شده در وقت مقرر شده در وقت مقرر شده

تقراری

مذکور خفاست که در وقت مذاکرات سفارتخانه های تهران و تبریز در نظیر مذاکرات ایران که تقریباً در وقت محرم و در کسب و خاتمه آن جنبه اولیای امده مقصد بعضی تغییر و تبدیلیا جاری بودی که در وقت مقرر شده در صورتیکه بعضی تغییرات در راه و در اولیای امده در وقت مقرر شده در وقت مقرر شده

Handwritten signatures and names at the bottom of the document.

۲۱۶

بولی مقصدت

(شیر)

ع. ۱۸ در اولیای امده در وقت مذاکرات سفارتخانه های تهران و تبریز در نظیر مذاکرات ایران که تقریباً در وقت محرم و در کسب و خاتمه آن جنبه اولیای امده مقصد بعضی تغییر و تبدیلیا جاری بودی که در وقت مقرر شده در صورتیکه بعضی تغییرات در راه و در اولیای امده در وقت مقرر شده در وقت مقرر شده

تألیفات

MÜNASEBETLERİ*

Y.Doç.Dr.Besim ÖZCAN**

Yaklaşık beş asır kadar önce başlayan Türk-Rus münasebetleri, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar bütün şiddeti ile devam etmiş, yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de önemini muhafaza etmiştir. Dolayısıyla tarih boyunca iki devlet arasında birçok savaş vukubulmuş, ilk zamanlarda Osmanlıların üstünlüğü ile neticelenen harpler, XVIII. yüzyıldan itibaren Rusya'nın lehine dönmüş, Osmanlı önemli toprak kayıplarına uğramaya başlamıştır. Bir yazarımız "Bugün hiçbir Türk ve müslüman aile gösterilemez ki bir veya birkaç evladını Moskof muharebelerinin birinde şehit vermemiş olsun" ¹ sözü ile taraflar arasındaki bu mücadeleyi çok güzel bir ifadeyle dile getirmiştir.

Moskova Rusyası, Timur'un Altınordu Devleti'ni yıkması ile 1480'de Altınordu hâkimiyetinden kurtularak bağımsız bir devlet haline gelmiş ve Sultan II. Bayezid zamanında, yani 1492'de Kırım Hanı Mengligiray'ın tavassutu ile Osmanlı Devletiyle ilk diplomatik münasebetini kurmuş ve nihayet 1497'de de ilk elçisini İstanbul'a göndermiştir². Moskova Çarı III. İvan'ın gayesi Osmanlıların nasıl bir kuvvet olduklarını yakından görmek ve dış siyasetini ona göre ayarlamaktır. Nitekim sırf dış işleriyle meşgul olması için açılan Elçiler Dairesi'nin bir bürosu Türkiye'ye ait olup burada Türk siyaseti tanzim edilmekteydi³. 1533'te tahta çıkan IV.

*8 Kasım 1994'te Atatürk Üniversitesi Kültürel Faaliyetler Yürütme Kurulu Başkanlığı'nca Düzenlenen "Aziziye Zaferi 8-9 Kasım 1877" Paneli'nde tebliğ olarak sunulmuştur.

**Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

- 1 Süleyman Nazif, Batarya İle Ateş, İstanbul 1917, s. 4.
- 2 Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Ankara 1987, s. 113-118.
- 3 Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara 1990, s. 4-5.

